

ĖEIMA ĖR TRADICĖJĖS

arba

NU SAVA PRIGIMTĖIS NEPAIEGSI

MUKIENĖ DANUTĖ

LiaudĖs iĖmintĖs saka, ka maĖiausĉ keitas ņmuogaus prigimtĖs.

Galem rokoutĖ, kĀp nuorem. Je sakĖsem, ka so genĀs perjemam puoreiki bĖtĖ milĖmĖms Ėr milietĖ, nuora ņĖnuotĖ Ėr bĖtĖ ņĖnuomĖms, vĖsumĖt ĖalĖp savĖs jaustĖ artĖma, ņmuogo, katros Ėr nelaimĖs, Ėr dĖiaugsma valonda tau atrĖms pietĖ, kuo gera nesoklisem. Nesam genu inĖinerĖjĖs speceistĀ, bet puoreiki torietĖ Ėeima, bĖtĖ anuos nario kuoĖnos torem. Priklausa tas nu genu a nĉ, nededelĉ Ė rūpenamies. Tad, ka Ė kĀp atlaidĉ Ė demuokratĖkĀ bevertintomem ĖiuolaikĖnĖ ņmuogaus puoĖiuri i Ėeima, kad Ėr kuokĖi kuosmuopolitĀ bebĖtomem, onkstiau a vieliu tuos Ėeimuos kuoĖnam prireik. Ėr gerĀ, ka Ėr kor pareitĖ, so kou sostiĖtĖ, pasĖrokoutĖ, ĖĖrdi iĖlĖitĖ. Ėr ne tik... Kor kĖtor, je ne Ėeimuo Ėr geriausĉ Ėr ĖvĖntĖs ĖvĉstĖ, kor kĖtor, je ne Ėeimuo Ėr daugiausĉ dĖiaugsma, ka matĀ, kĀp kĖ tik uĖĖmĖs maĖulielis jau akeliems marksta Ėr mamas veida pradĖd sava ņvilgsio sekuiotĖ, vuo kĖik praaugĖs Ėr sava patĖis kuojeliem tvĖrtĀ i ņemĖ atsĖrem, pĖrmouji ņingsnieli padĖd...

Ka sostiĖi uĖ balta stalkdongtĖ padĖngta stala, pati ĖĖrdĖs trauk kuokĖ tĉstĖnĖ daina uĖvestĖ a kĖtam, traukontem anou, pritarĖtĖ. Ėr ni kuokĖ skĖrtoma nier, a to kaimĖ, a miestĖ giveni. Tas pats ņemĖs Ėr tradicĖjĖs Ėauksmos tavi kel liĖo ont sparnĖ Ėr karto so dainĖ neĖ tuolin.

PasĖrokouk so jaunĀs, anĖi tau pasakĖs, ka Ėe – kaima kultĖra. Be juk Ė kaima ņmuogos ne vĖn ont Ėaligatvio given. Veiziek, ateit savaitgalis Ėr jau ons, so-sĖsgrĉbĖs vĖsa torta, sok kor i kaima suodĖba, pri opiu, ĖĖerĖ a jĖras. Rĉk anam tuos erdvies, ņaloma, katros tik gamtuo, kaimĖ, tik tĖn, kor mĖsa ņemĖs sivĀ. Tad palĖkem tus, katrĖi aple kaima kultĖra puostrĖngaun anuos ni paĖintĖ nepaĖĖnĖ, ĖnĖ Ėr neĖĖnou ņmuogaus prigimtĖis, vuo mes sogriĖkem i Ėeima Ėr pasĖveiziekem, kĖik tĖn poikiĖ, nepakartuojemu tradicĖju Ėr papruotiĖ, katrĖ mums kap dounas Ėr vondĖns liĖ pat Ėiuol rĉk.

LĖg pat Ėiuo a tik ne daugiausĉ bus iĖlĖkĖ vestuviu (ņem. – vesieliu) tradicĖju. Anuos, ka Ėr kĖik pakuoregoutas vĖs dar givas mĖsa givenĖmĖ. TĖms, katrĖi nuorietom soĖĖnuotĖ a prisĖmintĖ, kuokĖs veselĖs ņemaitĖjuo liuob viktĖ XIX omĖiaus pabaĖguo– XX omĖiaus pĖrmuo posie, sĖndĖin siĖluuojem paskaitĖtĖ garsĖ ņemaitĖiu kraĖta kultĖras Ėr istuorĖjĖs tĖrĖnietuojĖ, muziejĖninka MĖckevĖĖ Juoza teksta „ņemaitĖio vestuvĖs“.

Vidos ir Vinco Stankūno ņemaitĖikos sodybos fragmentas (Ėiaulio rajonas). DanutĖs MukienĖs nuotrauka

PEMAIËIØ VESTUVËS

Nuo 1850 m. iki ðiØ dienØ PlateliØ, AlsëdþiØ,
YlakiØ apylinkëse

JUOZAS MICKEVIËIUS

STEBËJIMAS

Jaunuomenë nuo pat Kalëdø iki UþgavëniØ eina, vaþiuoja á mugës, kirvelninkus¹, atlaisdus pasiklausyti, pasiklausinëti, kas iØ papæstamø daro vestuves, svieto² pamatyti. Viena diena metuose yra ypatinga – mergø diena. Tai – NaujØ metø jomarkas³. ÞemaiëiØ merginos labai mëgsta turgus, jomarkus, nes ten turi gerà progà pasipvalgyti, pasidairyti á jaunimà. Net ir uþbarabanydamas⁴ bûsimà turgø bei jomarkà, miesto þmogelis, uþpraðydamas savo papæstamas merginas, ne kartà priduria: „Mergës, mergës, á jomarkà tà bei tà dienà – ir jûs nepasilikit!“

Didþiausias sumaniusiojØ sukurti ðeimà susibûrimas bûna vadinamajame „mësëdyje“, t. y., laikotarpyje nuo Kalëdø iki UþgavëniØ. Visi, norintys susituokti, stengiasi suðokti vestuves „mësëdyje“, nes tai yra patogiausias laikas ûkininkams. Geriausi tada þiemos keliai, jaunieji laisvi nuo ûkio darbø.

Per mësëdà⁵ pilni jomarkai, turgus þmoniØ, nes vieni nori save parodyti, kiti pamatyti merginas ar vaikus, parëtkas⁶, kuriØ nemàþai kiekvienà dienà, ypaë antradieniais arba sekmadieniais.

Dauguma þemaiëiØ greitai, vos tik pamatæ, nesiskubina tuoktis. Norintieji vesti iØ lëto apsiþiûri, apsiklausinëja, iðsiaiðkina, ar tai daryti jam leidþia sàlygos. Suþinojæs, kur yra jam tinkama mergina, þinoma, pagal jo turtingumà, amþiØ ir iðsiaiðkinæs, ar jos tëvai mano leisti dukrà uþ vyro, pasiima pirðlã ir rengiasi jã siøsti á pirðlybas. PirðliØ ne kiekviename kaime yra. Pirðlys turi bûti vedæs, kad pats nepasiviliotø perðamàjà merginà, be to, rimtas, ne koksai vëjagaudis, kad jo pasirinktuøju tëvai galëtø pasitikëti, daugelio þmoniØ papæstamas, iðkalbingas, apsukrus, sugebæs pirðlio pareigas atlikti, kad jauniui gëdos nepadarytø, kad ðis per pirðlã „nosies“ negautø. Moteriðka nebûna pirðliu, nes sakoma: „Moteriðka pirðliu – biasas⁷ ðliubà⁸ duoda“.

PIRÐLYBOS

Tais metais, kai „mësëdis“ trumpas, bernai skuba vesti, o merginos – iðtekëti. Mergaitës daþniausiai teka turëdamos 22–23 metus amþiaus, bet, jei yra svarbus reikalas, iðteka ir 17–18 metø, bet tokio yra nedaug. Seniau be 17 metø merginai kunigai ðliubo neduodavæ. Vyrai, karo tarnybos neatlikæ, taip pat retai kada veda.

„Mësëdyje“ pirðliams yra tikra ðienapjûtë. Jie kaip kokie sprau-

(Nukelta á 4 p.)

Jaunystë... Danutës Mukienës nuotrauka

Vidos ir Vinco Stankūna ūmaitiūkoje sodyboje (Ūlaulio rajonas). Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iū 3 p.)

ninkai⁹ atsiklasta, lekia eia i vieno, eia i kito vaikino ar merginos i pirūlybas. Norintis vesti dēl pirūlybū susitaria su pirūliu. Jei iūperda turtinga, jauna ir gerā ūmonā, gauna kelis ūimtus litū, o jei paprastā – ūptenka ir kelio deūimēio. Pirmiausia pirūlys vienas, be jaunikio, atvyksta pas mergaitės tėvus. Jei merginos tėvams koks jaunikis patinka, tai ir patys atsiunčia pirūliā. Pirūlys apsako, koks yra vaikino ar merginos turtas, ampūs, kartais –darbūtimas ir kt. Jei tėvams, nuotakai ar jaunikiui tinka, pirūlys sutaria artimāją sekmdienā suvesti jaunosius i papintā, jei jie dar nepapintami. Jeigu tėvai kartais dēl kuriū nors priepasēio (jei mergaitē dar per jauna tekēti ar negali duoti dalies, pasogos, kloti kraieio) nenori leisti dukters ūp vyro, pirūliui tada nebelieka nieko kita, kaip, „āsitaisius lapēs liepuvā“, girti perdamojo turtingumā, iūmirtingumā, darbūtumā ir kitus jo geruosius savumus (savybes). Motina, nors ir minkūtesnēs ūirdies pradėjus tokias kalbas, vis dēlto pasako: „Neleisiu – jauna tebēra, teūpdirba man ūp kūdeles“. Pirūlys, nepasiduodamas ir nesidrovēdamas kā nors sumeluoti, ūrodinēja, neūykūtedamas nei priepūpū, nei gudresniū posakiū, pvz., „Nesigai-

Vidos ir Vinco Stankūna ūmaitiūkoje sodyboje (Ūlaulio rajonas). Danutės Mukienės nuotrauka

lēsi anksti kēlās, jaunas vedās, „Senas jaunā ves, pasiēmās nepames“ ir kt. Jaunikiai pirūlius gerai paēestavoja¹⁰, paūada gerū magaryeio¹¹, pastato butelā „baltakēs“, padeda ūpkandos. Smuklēsē net ir daug geriantieji prisilaiko, kad nepradētū „pāsīs ganyti“. Seniau, jei tik pasitaikydavo, kad vesti ketinanēiojo namuose gyvena keli vyrai ar moterys, jaunikiui pirūlys ūpdainuodavēs kuriā nors vienā dainā.

Be to, ne kartā dāpnas jaunikis, nusi-skūsdamas savo nepasisekimu, apgailes-taudamas savo likimā, vienas pats, priēd iūvykdamas zalētosna¹² ar tēvū verēiamas kitā imti ūp ūmonā, ūptraukia arba ūpniū-niuoja ūitokiā dainā:

Aū turėjau mergupēlā, tumba, tumba,
Kaip darpely lelijēlā, tumba, ir t. t.
Lankydamas kuo tankiausiai ir t. t.
Mylēdamas kuo labiausiai ir t. t.
Nors ji buvo ir varginga ir t. t.
Bet dorybėj vis turtinga ir t. t.
Vainikēlis āpaliavo ir t. t.
Ji darbavos, ji dainavo ir t. t.

Pasirodē, kad manoji, ir t. t.
Neturtinga mylimoji, ir t. t.;
Ėmē tėvas mane barti, ir t. t.;
Ta nebus mano marti, ir t. t.
Tarnaitēs duktē kaimyno, ir t. t.,
Tegu eina i karklynā, ir t. t.;
Iēdkok paēiā tu sau gerā, ir t. t.,
Kuri turi savo dvarā, ir t. t.

Vāpiavau savaitē, treēiā, tumba, tumba,
Kol suradau savo paēiā, ir t. t.

Mūrais bokūtai mūravoti, ir t. t.,
Kiemas plytom brukavotas, ir t. t.,
ūali sodai, kaipo gojus, ir t. t.,
ūydi kvietkos, kaipo rojus, ir t. t.,
Visko yra, visko pilna, ir t. t.
Ir iū mēsos, ir iū vilnos, ir t. t.;
Tiktai paēiā reik regēti, ir t. t.,
Ir vestuves reik pradēti, ir t. t.

Ūtai, kur mano būsinēioji, ir t. t.,
Iū ūp peēiaus iūskrapēiojo, ir t. t.,
Vienos akies nebeturi, ir t. t.,
O su antra kreivai ūiūri, ir t. t.
Laibos kojos, kaip lēkūtutēs, ir t. t.,
Smali galva, kaip gegutēs, ir t. t.,
Kaklas ilgas, kaip aguonos, ir t. t.,
Kupra, kaip kepalas duonos, ir t. t.,
Ausys plaēios, kaip torielkos¹³, ir t. t.,
Melsvas veidas nuo arielkos, ir t. t.

Seniau ir žalėtas žalėtininkai visada jodavo vakarais, dažniausiai ėmus brėkoti, kad niekas nematytų ir neįnotų. Dabar tas paprotys raitiems ir vakarais joti ir žalėtas išnyko. Mat pėmaiėiuose beveik iki pat Didžiojo karo (Pirmojo pasaulinio – red. p.) keliai buvo blogi: daugybė brastų, duburkių, dobravų, kur net ratai daugelyje vietų susmukdavo. Šis aukdėiau paminėtas paprotys tiek ilgai užsiliko tik dėl to, kad pėmaiėiai yra konservatyvūs ir ilgai laikosi senų tradicijų. Karų su kryžiuoėiais laikais, vėliau Lenkė-lietuvių valstybės metu, iki pat rusams pavergiant, bajorai kiekvienoje akalicoje¹⁴ karo pratimų mokydavosi vis su žirgu, o ir turgus ar dventadie-niais jodavo raiti ir prisisegė kardus.

Dabar ir žalėtas žalėtininkai vyksta vėpiuoti ir jau dienos metu. Vėpiuoja gražiu vėpimu, geru arkliau, naujais dleėjais¹⁵. Vaikinas apsi-rengia gerais rūbais, pasiriėda prie arkliau dno skambalė. Pirėlys vėpiuoja viename vėpime su jaunikiu. Jis valdo arklė, o jaunikis sėdi dalia, pono vietoje. Pirėlė nuo jaunikio galima atskirti tik pagal amžiu (pėmaiėiuose jaunieji visada pasirenka tokė pirėlė, kuris maėdaug atrodo senesnis amžiumi ir iėvaizda) ir blogesnių rūbų, o dliaip jau pirėlys niekuo nesiskiria nuo jaunikio, kuris yra labiau susitam-pės ir susidūkavęs.

Pirėliai, vėpiavė ir kaimė ar ir merginos kiemė, paleidžia arklė, kiek tik gali, smarkiau, nes nori parodyti, kad jie yra dūmnūs¹⁶, mitrūs, apskrūs, turė gerė arklė, t. y. ne iė kelmo spirti. Pėmaitis mėgsta ir geba iėdidpiai pasirodyti, aukėtai save stato. Kaip seniau, taip ir dabar, atsiranda tokie jauniki, kurie su mergina ar jos tėvais yra nepaėstami; tik, žinoma, pirėlys yra ir turi bėt paėstamas.

Zalėtininkai, ir kiemė vėpiavė, sustoja kur nors prie tvartų („kū-tes“), nesukbėdami, kaip sako, atsileidė, taiso arklė: rida, deda pa-darė, purtina nuo savės prikibusius dngalius. Duo visė laikė nerimsta. Iėgirdė duns lojimė, dėimininkai puola prie lango ir žiuri, kas ateina ar atvėpiuoja, nes jė rudiš be reikalo neloja. Jaunikis lieka prie vėpimo, o pirėlys eina ir vidė supinoti, ar priims pirėlius, ar ne. Eidamas ir trobė, jis dėl atsargumo pasiima botagė uėpuolusiam duniui „per apykaklė sukirti“.

Ėjė ir sėdnis, pasistato kerėion botagė ir žengia ir dėimyninė trobė. Tuoj, akėlės vidun koją, pasisveikina Kristaus pagarbinimu, o dabar jau daugelis – „labė diena“. Po to eina arėiau: pirmiausia pasveikina namų dėimininkė, kuriai dažniausiai paduoda rankė. Turtingė dėimininkė pasveikina pabuėiuodamas jos rankė. Dėimi-ninkė ir kitus sveikina vėliau ir tik rankė paduodamas. Dėimininkas praė sėstis ir kalbina.

Ragindamas sėstis jis dažnai prakalbina sveėia paprastais, daė-nai vartojamais posakiais: „Sėskis! Ar visus staėius palikai?“, „Sėskis! Staėias apsimeluosi...“ Pirėlys, labai skubėdamas, to nepaiso ir trumpai atsako: „Noriu dar augti“. Jis, nenorėdamas jaunikio daldyti lauke, tuoj pasisako, ko atvykės, kokė vaikina atvedės. Nupa-sakoja, kokie jo turtai, be to, dar, kad yra geros giminės, darbėtus ir rimtas vyras. Tėvams ir dukrai tinkamė jaunikė pirėlio papraėo pakviesti vidun; prieėingu atveju tėvas ar motina pareidkia, kad neleis dukters tekėti, nes jaunikis per maėė ukė teturės ar esės senas. Jaunikiui toks atsakymas yra skaudus mūgis. Tuo labiau negraėu, kad iėbrokijo¹⁷. Todė savės verti jaunikai iė anksto pasirėpina supinoti, kaip bus priimti ir prie ne sau lygių dažniausiai vengia vėpiuoti. Prieė vėpiuodami gerai iėklausinėja pirėlė.

Pirėliui ėinant ir trobė, nuotaka sprunka ir kitė kambarė, dažniau-siai ir alkieris ar pryėininkė iėeiginiais rūbais apsirengti. Apsivelka geresniais rūbais, kojas apsiauna geromis kojainaitėmis, susidū-

kuoja „glotniau“ kasas. Dėimyna ir kiti namiėkiai ėina ir uėpėėi-nė¹⁸ – dėimyninė trobė, pasiima kokius knebinius: moterys verpia, vyrai veja virves, piemenys plėdo plunksnas, o motina bruzda, taisydama kambarius. Tuo tarpu, kol pirėlys dar viduje, jaunikis, sėdėdamas vėpime ir laukdamas pirėlio iėeinant iė trobos, suka, raito ūsus, nusivalo dienė ar kokius prikibusius dapus nuo rūbų, dvarėsnis nusivalo net ir apdulėjusius batus. Jo priimti iėeina tė-vas ar motina, o jei dēe yra kuo labai uėimti, iėeina kuris nors kitas artimesnis tėvams ir dukteriai. Pasisveikina eina ir vidė. Pasidėda virėdutinius kailinius, atvykėliams duoda sėstis. Dėimininkas kal-basi su sveėiais, motina su mergėmis rengia vaiėes.

Pasipuodusi mergaitė ėina prie sveėio. Pasisveikinusi ir dēek tiek pasikalbėjusi, iėeina padėti motinai rengti valgių. Pirėlys daė-nai lankosi dėimyninėj troboj, virtuvėj, pas virėjas ir jaunėja. Ten jis nuolat ėeina bėk tai atsigerti ar pirėtinis dpiovinti. Iė tikrėj, jam rūpi iė nuotakos supinoti, kaip jai patinka jaunikis. Ėia jis nieko nesivarėydamas turi progos patarpininkauti jaunikiui, kuriam mer-ginos palankumė ar nepalankumė pasako kitiems nematant anks-ėiau sutartu gestu – akie pamerkimu, ypatingu rankos mostu, ar geresnė valandėlė nutaikės, padnibėdėdamas ausin, pusbalsiu pa-sakydamas. Nepatikės vaikinas daugiau tų namų dėl vedybų nebe-lanko, o dėl merginos galvos ilgai nekvarėina, nes ir prieėodis toks yra: „Prieverta buėiuojant – dvasia smirda“.

Kol pietus parengia, ėeina obuolius valgyti. Besidėnekuėiuojan-ėius pirėlius pavaiėina mėsė, deėromis, krienais (prie mėsos), taukuose keptomis bulvėmis, grybais, blynais, sūriu, varėke, duo-na, sviestu, vėliau – arbata ar kava, uogų sunka (sultimis). Geriantieji nepamirėta degtinės, su medum atmiedėtos, pagaliau, kad ir naminio alaus asoėio. Tai valgiai paprastė, neypatingai turtingė ūkininkė, kurie gal nebuvo pasirėngė sveėius priimti. Turtingieji ūkininkai dūo atveju pagamina daug geresnius pietus.

Stalo gale sodina jaunikė, prie jė dalias – nuotakė ir pirėlė, o paskui jau tėvė ar kė nors kitė, tėvo vietoj namuose likusė. Pietau-jant pirėlys uėveda kalbas, kaip bydas maldas. Jis taip jau moka uėpmonuoti visus valganėiuosius, jog dēm bematant palinksmė-ja, pakyla nuotaka. Ima girti perėdamojo ukė, gerė elgesė, darbėtu-mė. Iėpasakoja, kiek yra karėinėis, uėprėdymų, skolų, jei pastarėjė nesant, pagyrė puodas pirėlys garbingai pareidkia, kad jo perė-damasis jaunikis neturės nė skatiko skolų. Jeigu, tas kalbas iėgirdusi, mergaitė pradėda tvainytis, tai jaunikis ir be pirėlio praneidimė gau-na suprasti patikės.

Bajorai ir dliaip jau mandagesni ūkininkai, pirmė kartė atvėpiavė pirėliuosna, dar nedera, tik susipaėsta, pasiėneka. Tinkamas jau-nikis kvieėiamas dar ir kitė kartė atsilankyti.

Nei jaunikis, nei pirėlys, vėpiuodami pirėliuosna, nesiveėa deg-tinės, saldainis ar kitė ko panaėaus. Pirėliai, paviedėjė, pasikalbė-jė, seniau, kol dar buvo paprotys jaunikiams raitiems joti, iėjodavo, o dabar iėvėpiuoja namo. Pėmaiėiai, iėleisdami sveėius, sako: „Rei-kia iėleisti, kad diena nesutrumpėtė“, arba: „Reikia iėleisti, kad duris neupriėdumėte“, ir kt.

Iėvėpiavus jaunikiui, nuotakos tėvai, kartais ir pati nuotaka pasiklausinėja jaunikio pusėje apie jė patė, kaip žmogų, jo ukė, turtė ir t. t. Pėmaiėiai nelabai pasitiki pirėlio gyrimais, nes ir sakoma yra: „Pirėlys ir piemu visados meluoja“. Nors, kaip aprasta, pėmaitis nemėgsta girtis, bet tuokimosi metu pasigirti – ir jam aprastas

(Nukelta ir 6 p.)

Vidos ir Vinco Stankūnø þemaitiðkoje sodyboje (Ðiaulio rajonas). Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 5 p.)

dalykas. Tada visi turtingi, miltø kalnai byra, pieno upės teka. Bet yra prieþodis: „Kur mūsø nēra, ten verðiai midø geria, o kad mes nueitume, nē parūgø negautume“.

Apie sandėrybas¹⁹ tepradedama kalbėti nuvaþiavę antrà kartà prie tos paėios merginos. Pirðlys pradeda kalbà – klabina tėvus dėl pasogos, kraieio, padargø, baldø, gyvuliø, nors apytikriai ir þino, kiek mergina gaus dalies. Neveltui yra sakoma, kad „pigios sriubos nē ðuo nenori lakti“. Bet þemaièiui ne tiek svarbu pasoga, kiek patsai þmogus, o ðiuo atveju – gera ðeimininkė. Taip pat þemaitis nedaro sandėrybø ir vien dėl mergaitės groþio, nes praktiðkai galvojan-tis þemaitis pasako:

„Ið kaktos smetonos²⁰ nelaipysi“. Kada jau viskas eina à geràjà pusæ, tariamasi dėl laiko atvaþiuoti à úkvaizdþpius. Jei jaunojo úkis yra þinomas ir nelabai toli, tai sandėrybos padaromos tuoj, o jei jaunikis yra ið toli ir maþa teþinomas jis pats ir jo úkis, tada sandėrybos ávyksta úkvaizdþpius atlikus.

Ne tik senosios, bet ir jaunosios moteriðkės dar iki ðiol, kad ir nelabai, tebetiki burtais. Daþnai sakoma: „Kieno lovon atgulusi katė atveda vaikus, tas liks nevedæs“. Jei pamato katæ prausiantis, sako, kad bus sveieð. Jeigu katė atsipraususi eina prie peėiaus, bus neturtingi sveieiai, o jei katė atsipraususi eina nuo peėiaus à trobos galà – þenklas, kad atvyks turtingi sveieiai. Merginos ið savo rankø delno spėja, kokà gausianėios vyrà. Jei delnà sulenkus raukðlė æina à pirmøjø dviejø pirðtø iðlieþà (tarpupirðtà), moteriðkė tikisi gauti girtuoklà vyrà, jei à pirðtà – ne girtuoklà.

Baigiant raðyti apie zalėtas, reikia priminti, kad kaip seniau, taip ir dabartiniais laikais, zalėtosna vyksta ir pėsti, ypaè neturtingieji. Jiems nereikia jokio pirðlio. Ávairios ceremonijos bei apeigos jø kiðenei neprieinamos, „neakandamos“. Anot jø, tos apeigos, yra visiðkai tuðėias dalykas. Toks zalėtininkas teatrodo, kaip sakoma, nesuskrendæs ir yra tik graþiai apsilvilkæs, t. y. jo visas turtas matyti ant nugaros.

ÚKVAIZDÞPIAI

Prieð úkvaizdþpius jaunikis, jei turi papàstamø ar giminio, klausinėja apie nuotakas tėvus, jø úkà, suþino konkreèiai, ar tėvai nēra nusigyvenæ, ar galės duoti þadėtà pasogà, ar nuotaka nēra kaprizinga, ðadri²¹, galabija²², o tėvai makariai²³. Blogos giminės ir makario tėvø dukterø ar sùnø rimtieji jaunikiai vengia, tiesiog bijo, nes ir prieþodis tuo reikalu sako: „Kokie tėvai, tokie ir vaikai“, arba: „Obuolys nuo obels netoli riedi“. Mergaitės tėvai ir ji pati tokiu pat būdu, vieno kito savo papàstamo iðklausinėja apie jaunikà – koks jo úkis, kaip sekasi jam, arba bent jo tėvams gyventi, ar nēra girtuoklis, laidokas, tinginys, keikūnas, sukėius. Trumpai sakant, þiuri, kad būtø vyras darbøtus ir visur akuretnas²⁴. Artimøjø kaimynø beveik niekas nieko neklausinėja apie jaunikius, o tik tolimesniojø, nes sakoma, kad artimiausi kaimynai gali būti dėl ko nors susipykinæ ar labai prietelingai²⁵ sugyventi, tad teisybės ið jø nesuþinosi. Taigi tolimesniais kaimynais arba net samdiniais labiau pasitikima. Jei maþesnioji pusė peikia, o daugumas giria, tai mergaitė ar vaikas laikomi gerais þmonėmis.

Atsitinka visokiø buldariø²⁶, kurie, darydami vestuves, nieko nesiteirauja. Jeigu tik nosis patinka, turi turtà, ir puola tuoktis, kaip à gaisrà. Susituokus vyras pjauna þmonà, kaip medþio pjúklu, o þmona vyrà nuolat kremta, kremezija. Tad ir vargsta abu, kaip pelės po parūgas, visà amþiø, kol grabo lenta juos perskiria.

À úkvaizdþpius sutartinei dienai tėvai pasiima kelis savo giminaièius, pirðlà, dukterà – prisisėda pilnas veþimas ir visi vaþiuoja apþiurėti jaunikio úkio. Vaþiuoja gerasis arkliais, daþniausiai prisiriðta skambalà. Paprastesnieji úkininkai à úkvaizdþpius seniau vaþiuodavo visas búrys þmoniø, sugulusiø à kelis veþimus, bet dabar jau po tiek daug nebevaþiuoja, nes nemėgsta skelbintis²⁷.

Atvaþiavusiems à úkvaizdþpius pastato butelà degtinės ant stalo, padeda upkandai sviesto, kumpio, sūrio, duonos, kartais arbatos, ir viskas. Bet turtingieji labai gerus pietus pataiso. Pavalgæ eina apþiurėti jaunikio turto.

Pirmiausia apþiuri þemæ, trobesius, tvartuose – gyvulius, darþinēse – paðarà, vazaunėje²⁸ – padargus, veþimus, þemės dirbimo árankius, klėtyse – grūdus, ant viðkø²⁹ – baldus, trobose – kambarius ir jø árengimà. Palipæ ant trobos, apþiuri rúkytà mėsà, laðiniø paltis, apvertas kartis deðrø, puodus lydytø arba leistø taukø. Jei þiemos metu yra daug sniego, tai pirmiausia úkio vertæ spėja ið trobesiø, gyvuliø „dailumo“, úkio dydþio. Þemės gerumà spėja ið gero ðieno, ðiaudø, grūdø stambumo, ilginio ilgio ir kt. Apþiurējæ viskà, eina à geràjà trobà, ir, jei jau nuotakai ir jos tėvams tinka jaunikio úkis, pradeda pagaliau klausinėti, ar savo vardu valdo úkà, kiek bus karðinēio, iðrėdymø.

Seniau úkio niekas nedalydavo, nesvarbu, kiek vaikø buvæ vaikø. Broliams seserims tėvai raðtu paskirdavo, kokà turi sėti paselà, kiek drabuþiø eilio reikia pasiðdinti. Paselà turėjo sėti tol, kol broliai ir seserys pasirėdydavo. Nuo to ir dabar tebėra upsilikusi daina: „Up paselininko vyro neisiu. ..“ Pinigines visai maþas dalis teraðy-

davo, bet duodavo padargø, gyvuliø, „rokamastës³⁰“. Kiekvienai tada merginai kraita paëiai reikëdavo susikloti. Piemomis iki 11 valandos nakties verpdavo vilnas, linus, pakulas, o gavënios metu ausdavo audeklus. Seneliai pasakoja, kad prieš 110 metø vyrui ið 50 deðimtiniø pinigais teduodavø tik po 3 ditkas³¹, o jau prieš 90 metø turtingesnieji duodavo dukterims po 12 rubliø. Vyrams tuo laiku, be pinigø, duodavø arklà, apie 4 karves ir tiek pat aviø, 5 kiaules, keletà þasø, darbinius medþio ratus, kurie neturëdavo beveik jokios geleþinës dalies, iðskyrus aðiø rinkius, þagræ, akëëias. Duodavo ir ðlëdes³² be ðëniø³³, visø rûðiø grûdø po keletà pûrø, aprengtà lovà³⁴, staliukà, porà krëslo, kirvà, drabuþiø vienà eilæ, stotkø³⁵. Moteriðkos iðtekëdamos gaudavo maþdaug tiek pat, kiek vyrai, gyvuliø, grûdø ðlajus, brikelà, baldø, tik jie bûdavo daug graþesni, kelias skrynias drabuþiø, ið kuriø apie 30–40 naminio barvø³⁶ ir keletà pirktiniø (fabriko darbo), kelias ðiltas storas dideles skaras (kuskas), kelias deðimtis skepetaiëiø³⁷, tarp kuriø bûdavo kelios ðilkinës, apie 40–50 staltiesiø, rankøluosëiø, paklodþiø, keletà atklodþiø, patalus, 2 pagalvius, apie 10 porø pirðtiniø, kuriø daug iðdalydavo àvairiø sutuoktuvio metu apeigø dalyviams, kelias deðimtis priejuosëiø (kasdieniniø ir iðeiginiø), languotø, dryþø raiðëiø ir raiðëiuokø po kelias deðimtis – jø buvo perkeliniai ir bûtinai adyti, lininiai (namie austi) ir beliniai (namø audimo). Taip pat gaudavo po kelis ðimtus metrø plonø ir storø lininio audeklø (plonø – drobë, storø – samplëðiniai, lamstyëiai, pragijai), keletà ritiniø (apie 30–40 m) milo, kiek maþiau vilnonës ar pusmarðkinës medþiagos kilimams, tiek pat ritiniø vilnonës, belinës medþiagos sijonams, naþutkoms³⁸, ðniurelkoms³⁹. Vienoms duodavo tik stakles ir ratelà, o kitoms dar ir mestuvus, vyturus, iekelles, graþiai iðdroþtà kratyklæ nuødukoms ir pakuloms purtyti, ðepeëius vilnoms ðukuoti, daug nyëiø, skietø, ðautuvø, ðeivø keletà tuzinø⁴⁰, kelis ðperokus⁴¹, lanktà.

Kai jau viskas yra apþiurëta, jei nuotakai ir jos tãvams netinka, tada iðvaþiuoja ið jaunikiø ūkio, o jei tinka, pirðlys pradeda kalbëti, kiek tãvas galutinai duos pinigais, kiek skirs kraieio, padargø, rokamastës, nes, jei kartais kas tãvams nepatinka (kai per maþas ūkis ar kartais neiðgali þadëtisios pasogos duoti), tada tãvai sumaþina dalà. Gerai þinoma, kad visi didþiais neðasi⁴², kai kalba eina apie turtà, t. y. didelæ dalà skelbiasi; o kai reikia ið tikro kalbëtis, pasirodo

Vidos ir Vinco Stankûnø þemaitiøkoje sodyboje (Þiauliø rajonas). Danutës Mukienës nuotrauka

esà kitaip. Ir prieþodis yra: „Paþadësi – patieðysi⁴³, neduosi – negriedysi⁴⁴“. Pirmiausia tariasi dėl pinigø, paskui dėl kraieio, gyvuliø, padargø, rokamastës. Kai dalis jau yra galutinai sutarta ir þinomas vaicino ūkyje iðmokestis, pirðlys eina prie sandërybø. Nei jaunikis, nei nuotaka dėl dalies nesidera, bet tarp savæs ðnekuëiuojasi, nes uþ jaunikà kalba pirðlys, kuris ið anksto yra susitaræs, be ko negalima sutikti. Bet, jei vienas ant ram krenta à akà, viena ir antra pusë nusileidþia, nes ðiuo atveju þemaitis tenkinasi ir maþesne pasoga. Ðà savo nusistatymà jis pateisina sakydamas: „Kad ir à pinigø miegà (aruodà) traldà àstatytumei, ir ið ten iðsikas“. Tada prasideda pietus.

Seniau þemaiëiai, mægstantys didþiais neðtis ir norintieji pasirodyti geriau uþ kitus, veþdavosi à ūkvaizdþius kumpio, degtinës, sūrà ar varðkës, sviesto. Kitko – duonos, arbatos, pyrago, naminio alaus – duodavo pats jaunikis. Jei nieko pietums nebuvo atsiveþta ir susësdavo nuotakos noru, ðioji sumokëdavo 5 rublius. Be to, ūkvaizdþiø me-

tu norintieji susituokti, reikalui iðtikus, aiðkiausiai iðsiaiðkindavo, ar nèra vienas su antru susijæ giminstës ryðiais – iki ketvirtos kartos negalëdavo nei tekëti, nei vesti. Senøjø rûpestis bûdavo iðvesti giminstæ⁴⁵. Ðiais laikais paprotys veþtis uþkandþius à ūkvaizdþius vaþiuojant yra visiðkai iðnykæs.

Jeigu ūkvaizdþiø metu, kai taisomi pietus, netyëia virtuvėje suduþta indas, tai þenkla, kad suderës. Motina, abëgusi à trobà, esantiems sveëiams praneða ðia naujienà, kuri esanti pirmas atsitikimas jos dukters sandërybose, ir pranaðauja, kad yra galiomybë susiderëti.

Po pietø jaunesniosios moterys ir vyrai, kompanijoj àlinksmeþæ, uþtraukia dainas, kuriø tik keletà paminësiu.

Vai dirbau, dirbau naujà tiltelà,
Lankysiu mergelæ kas vakarëlà.

Vai, ne jok, ne jok – nezalëëiokis,

(Nukelta à 8 p.)

(Atkelta iš 7 p.)

Negausi tu manęs, – nespąpavokis.

Jok prie savojų, prie bagotojų⁴⁶,
Kur vakar upvakar barveles pirkai.

Nereik man tokios didþiai bagotos,
Bile būtø mergelė darbininkė.

Mano mergelė darbininkėlė,
Sumerkė þlugtelá á eþerėlá.

Atlėkė þasins su þasø pulku,
Sumaiðė vandená su juodu purvu.

Pakol tas vanduo nusistovėjo,
Bernelis mergelæ sau perkalbėjo.

Mano þlugtelis kaip viens sniegelis
Ir patí mergelė kaip lelijėlė.

Vai, skalbė skalbė paluzgurdama,
Ant medþiø ðakeliø iðþiaustydama.

Naujos staklės, plonos drobelės,
O audejėlė kaip lelijėlė.
Ramta dry-lia-lia (3 kartus) .

Naujas þambelis, ðirvas þirgelis,
O artojėlis kaip dobilėlis.

Ramta dry-lia-lia. (3 k.).

Sumyniau takus, nuþlėðiau batus,
O vis dėl tavęs, jauna mergele.
Ramta dry-lia-lia (3 kartus) ,

Per lankelæ jojau,
Lankoj þolės vysta,
Vysta, þusta þolelės,
Balti dobilėliai.

Per girelæ jojau,
Jodamas dūmajau –
Ir prijojau dvarelá,
Paliájá rúmelá,

Iðein tētuðėlis,
Iðein tētuðėlis –
Sodin mane nuo þirgelio,
Vadin á dvarelá.

Á vidø vadino,
Uþ stalelio sodino.
Uþ stalelio sėdėdamas,
Vyná, midø gėriau.

Vyná, midø gėriau,
Pro langá veizėjau,
Ko þveng mano juodbėrelis,
Stainėje būdamas.

Ðvogerėliai⁴⁷ mano,
Balandėliai mano,
Duokit þirgui aviþėliø,
Ėysto vandenėlio!

Per kiemá að jojau –
Kepurėlė krito.
Eik ðe, eik ðe, mergele,
Paduok kepurėlæ!

Kepurėlæ davė,
Pati graudþiai verkė.
Neverk, neverk, mergele,
Rasit, mano búi.

A jau, a jau atþjojo bernelis?
A jau, a jau atþjojo jaunasis,
Ðilkø juoda kuskele pasiriðæs.
Paliø rūtø kvietkelæ upsikidæs?

– Eik ðen, eik ðen, mergele jaunoji,
Atverk, atverk vartelius girgþdanėius!
Ðaunus mano þirgelis baidysis,
Ðviesus mano þiedelis laupysis.

O kam ðeri þirgelá nejudams?
O kam myli mergelæ neimdams?
Dėlto ðeriu þirgelá, kad josiu,
Dėlto myliu mergelæ, kad imsiu.

Vidos ir Vinco Stankūno þemaitiðkoje sodyboje (Ðiaulio rajonas). Danutės Mukienės nuotrauka

Dvejis metus þirgelá iððeriau,
Tretá metá tuo paèiu iðjojau.
Dvejis metus mergelá mylèsiu,
Tretá metá tà paèià paimsiu.

Vieniems besilinksminant ar baigiant dainuoti, kiti (tèvai arba globèjai), pirðlys, ið kitur pakviestas raðtininkas, raðo „úkvaizdþiø raðtà“, kuriame yra tiksliai suraðoma ateinanèiojo ar ateinanèiosios á svetimà úká dalis (pinigai, kraitis, baldai, gyvuliai ir kt.). Ðio raðto gavèjai turi teisæ, negaudami savo laiku tøvø papadètosios dalies, reikalauti jos net teismo keliu. Bet ir vieni, ir antri per daug nevertina to raðto, nes jis neturi stiprios juridinès galios.

Gavusieji „úkvaizdþiø raðtà“, nuo savæs áduoda raðtà, vadinamà „apraðø raðtu“, kuriuo úká turintis jaunikis arba, priedingu atveju, jaunoji úpraðo ateinanèiajam ar ateinanèiajam dalá ar visà savo nejudamà turtà. Kartais apraðø raðtas paraðomas su tam tikra sąlyga, t. y., kad, mirus ðio raðto iðdavèjui, gráþinama áneðtoji dalis arba, kad mirusiojo giminès neatsiimtø úkio, úpraðo turtà. „Apraðø raðtas“ yra daromas namuose matant liudininkams arba pas notarà, tuo tarpu, kai „úkvaizdþiø raðtas“ raðomas tik dël formalumo, kad vieni ir antri þinotø (ant to raðto nepasiraðo liudininkai, beveik visados trúksta ir paties dokumentà suraðiusiojo paraðo). Seniau, „apraðus“ darydami, visuomet paþymèdavo tiek ir tiek „up vainikà“. Ðioji kaina kartais praðokdavo dvigubà ar trigubà atsineðtosios dalies vertæ. Vadinasi, vyrui mirus ir jo giminèms norint atimti likusá úká, ðie norintieji turèdavo sumokèti nustatytàjà dalá „up vainikà“ ir gráþinti áneðtàjà dalá. Nors vyras mirtø ir vos kelioms dienoms praèjus po ðliùbo⁴⁸, vis vien niekas, kol nesumokæs minètø ánaðo kainos, negalèdavo atimti jos mirusio vyro turto, arba priedingai.

Naðlès bûdavo vyrø brokijamos. Bet turtingosios visada gaudavo turtingus vyrus.

Dabartiniais laikais vainiko ákainojimas neberaðomas „apraðø raðte“ ir nustojo savo reikðmès.

Jauniesiems atsisveikinus, úkvaizdþiø moteriðkos ir jaunieji vyrai dainuoja dainas.

Keletá ið jø:

Ant aukðto kalnelio, po ápuolèliu –
Ten jaunos mergelès linelius rovè.
– Padèk, Dievs, padèk, Dievs, jauna
mergele!

Að tamstai padèsiu linelius rauti.

Vidos ir Vinco Stankūno þemaitiðkoje sodyboje (Ðiaulio rajonas). Danutės Mukienės nuotrauka

Nepadèk, nepadèk, jaunas berneli!
Man padès, man padès jauna seselè.
Pas tamstos matuðæ gèriau ir valgiau,
Tamistos matuðè man paþaðèjo.

– Netiesà tu kalbi, ðelmi berneli
Be mano valelès nieks nepaþaðès.
Kà gèrei, kà valgei, reiks upmokèti,
Bet manæs, mergelès, neperkalbèsi.

Ne savo þirgeliu pas mane jojai,
Ne savo þiedelá man dovanojai.
Brolelio þirgeliu pas mane jojai,
Seselès þiedelá man dovanojai.

Áleiski þirgelá á purvynèlá,
Ámeski þiedelá á rûdymèlá!

Kad savo þirgeliu pas mane josi,
Kad savo þiedelá man dovanosi,
Iðleisiu þirgelá á pûdymèlá,
Upmausiu þiedelá ant baltø rankeliø.

– Mergele jaunoji, kas tau parùpo?
Kam lieji aðaras ant ðviesio rûbø?

– Berneli jaunasis, daug skolos turi –
Nelinksta ðirdelè up tamstos eiti...

– Mergele jaunoji, kas tau pasakè?
Kas gi tau gromatas⁴⁹ taip greitai raðè?
– Ið Telðio studentai gromatà raðè,
Geltona volungè antraðà neðè.

Eisiu á girià vendrauti⁵⁰,
Savo mieliausio ieðkoti,
Neðiu vainikà ant rankos,
Aukso þiedelá ant antros.
Parduosiu aukso þiedelá,
Vaduosiu ðelmi bernelá.

Girioj paukðtelis giedojo,
Strielèius ant kelio klùpojo
– Neðauk, strielèiau⁵¹, paukðtelio,
Að ne tos girios paukðtelis.
Að ne tos girios paukðtelis –
Baltos motuðæs dukrelè.

(Nukelta á 11 p.)

Vidos ir Vinco Stankūnų pamaitiūkoje sodyboje (Diaulio rajonas). Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 9 p.)

– Kad būt, motuodės dukrelė,
Būtum su oīlkø barvele.

– Palenksiu kalne berpelā,
Pakarsiu ðelmiā bernelā.
Ðe tau, ðelmi, – kyboki,
Ne mane, jaunā, viliki!

Ai, ai, Dievuþi, kā ađ padariau,
Kad jaunas dieneles pardaviau!
Ak, ađ durnē⁵², kā ađ padariau,
Kad jaunas dieneles savo pardaviau!

Ak, ađ durnē, kā ađ padariau,
Kad berneliui rankā daviau!
Kad suderėjau,
Lig ðiol po jomarkus – tra-lia-lia-lia-lia...

Su berneliais gėriau, linksmai dainavau –
Jau ir dainuðkos atliko,
Maþne verksmas neuþtiko,
Kad reik þenytis⁵³.

Man susėdai kalba:

„Vaikis nepuikus“,
O man paėiai rodos,
Kad nēr ko peikti.

Tik nepinau, koks jo būdas.
Gal jis būti koksai būdas nepersakomas.
Ar jis þinos, kas ta pati?
Rasiť, ðokins per peėkaklā⁵⁴ dēl menko daikto.

Tuoj po ūkvaizdþiø, tå paėiå dienå, pradedamos sandėrybos.

Sandėrybos

Sandėrybø apeigos yra atliekamos trejopu laiku: 1) skubomis per zalėtas, 2) ūkvaizdþiø metu ir 3) einant prie poterio.

Vyras, iðeidamas į nuotakos ūkå, bet kuriuo metu gali atlikti sandėrybas, o nuotaka, iðeidama į jaunikio ūkå, tegali tik per ūkvaizdþius ir priedø einant prie poterio. Våpiuodama pas jaunikį å ūkvaizdþius, niekada nesiima „þiedo“ ir juo labiau negali daryti sandėrybø.

Seniau per sandėrybas kaip þenkla, kad jau bus vestuvės, jaunikis duodavo nuotakai, atitinkamai pagal savo turtingumå, pinigø. Nuotaka iðneðdavo penkiø rubliø vertės pirktinæ skarå, kuria apvyniojusi jaunikiiui kaklå, pabuėiuodavo jå pirðlio ir namiðkiø akyse. Vėliau skaros vietoje per sandėrybas nuotakos emė naudoti ðalikus (juostas), o dabar jaunikiiui uþmaunamas ant pirðto þiedas. Merginø þiedai skiriasi nuo iðtekėjusio þiedø tuo, kad nėra vienodo ploėio ir turi akeliø. Suderėjus pirðlys sudainuoja:

Ðimtå metø turėjau,
Tokiå jaunå suderėjau.
A-lia, a-lia-lia,
Tokiå jaunå suderėjau.

Taip pirðlys dainuoja tik jaunai mergaitei suderėjus. Dar kita sandėrybø daina:

Uþ juriø, uþ mariø,
Uþ vandenėlio
Be vėjo ievelė
Ðakeles lenkė.

Be vėjo ievelė
Ðakeles lenkė.
Bernytis mergytæ
Jau perkalbėjo.

Bernytis mergytæ
Jau perkalbėjo,
Aukselio þiedelå
Jau dovanujo.

Tu aukso þiedelå
Kasdien dėvėsi,
Bernelio vardelå
Beminavosi⁵⁵.

Suderėjus ðeimininkės virtuvėje sumuða vienå ar kelis puodus